

Ο κουβάς με τα καβούρια

Παρασκευή 08 Ιουνίου 2018

Του Κυριάκου Αθανασιάδη

Είναι βέβαια παρήγορο, σκέφτομαι πίνοντας τον άνοστο καφέ μου αυτό το μεσημέρι, το γεγονός ότι, αν και τις τύχες των κρατών, και των συμμαχιών τους, καθορίζουν συχνά διά της ψήφου τους μεγάλες μάζες ηλιθίων, ο κόσμος πηγαίνει πάντα προς το καλύτερο — με κάποιες «κοιλίες» (τους πολύ μεγάλους πολέμους και τις πολύ μεγάλες υφέσεις) και κάποιες εξαιρέσεις (π.χ., την Ελλάδα και τον τίγρη της Τασμανίας). Σε γενικές γραμμές, το μόνο που ισχύει είναι ένα: προοδεύουμε — εις πείσμα των ηλιθίων.

Ποιοι είναι αυτοί οι ηλίθιοι; Υπάρχουν πολλές κατηγορίες ηλιθίων, και ασφαλώς απλώνονται οριζόντια σε όλο τον πολιτικό χάρτη. Κυρίως όμως — αν φυσικά βγάλουμε από την κουβέντα τα κόμματα-συμμορίες, το Χαρίζω Οικόπεδα, Χαρίζω Χρέη, Σώζω Ζωές, τους Πειρατές και κάτι τέτοιους— είναι οι λεγόμενοι Αναποφάσιστοι. Αυτοί που περιμένουν ένα σημάδι από τον Κύριο για να τους πει τι να ψηφίσουν. Ας πούμε, «Αχ, είμαι Αριστερός, από γενιά Αριστερών: κληρονομιά βαριά. Τι να ψηφίσω, Θε μου; Το ΣΥΡΙΖΑ ή τον Λεβέντη; Ή μήπως να το ρίξω Ζωή ή Χρυσή Αυγή τούτη τη φορά, ή Αλαβάνο, μπας και ανακατωθεί κάπως η τράπουλα; Μεγάλη αναταραχή, θαυμάσια κατάσταση». Ή, «Είμαι Δεξιός ως τα μπούνια εγώ, αλλά Μητσοτάκη δεν θέλω να ψηφίσω. Είναι του Κέντρου αυτός, το οποίον εχθρός. Θα το σκεφτώ πίσω από το παραβάν. Ό,τι με φωτίσει εκείνη την ώρα ο Μεγαλοδύναμος». Ή, «Αυτή η κυβέρνηση τα έχει κάνει παντού μαντάρα και όποιος μπορεί να το σκάσει το σκάει, αλλά δεν είμαι σίγουρος γι' αυτό το “παντού”, πιστεύω πως στο θέμα της κάρναβης τα πήγε μάλλον αρκετά καλά, οπότε πρέπει να το ξανασκεφτώ».

Εν πάση περιπτώσει, το να μην ξέρεις τι διάολο πρέπει να ψηφίσεις στην πιο ορθολογική (υποτίθεται) στιγμή μιας ολόκληρης τετραετίας, και μάλιστα να μην το ξέρεις, να μην το έχεις τσιμενταρισμένο, από τουλάχιστον κανα δυο χρονάκια πριν, δεν είναι κάτι που μπορείς να το παινεύσεις και να το λες παραέξω. Μόνο στα ανώνυμα γκάλοπ.

Ο Άμος ήθελε να αποδείξει ότι οι εμπειρικοί κανόνες που χρησιμοποιούσε ο νους είχαν την τεράστια δύναμη να παραπλανούν. Όταν βρίσκονταν με τον Ντάνι στο Ισραήλ είχαν πέσει πάνω σε κάποια αλλόκοτα φαινόμενα, χωρίς όμως ποτέ να έχουν διερευνήσει πλήρως τις συνέπειές τους. Τώρα τις διερευνούσαν. Όπως πάντα, σκάρωναν προσεκτικά βινιέτες για να αποκαλύψουν πώς λειτουργούσε ο νους των ανθρώπων από τους οποίους ζητούσαν να τις κρίνουν. Η αγαπημένη βινιέτα του Άμος αφορούσε τη Λίντα. Η Λίντα είναι 31 ετών, ανύπαντρη, ελευθερόστομη και πολύ ευφυής. Σπούδασε φιλοσοφία. Ως φοιτήτρια, ασχολούνταν ζωηρά με ζητήματα διακρίσεων και κοινωνικής δικαιοσύνης, ενώ συμμετείχε και σε αντιπυρηνικές διαδηλώσεις. Η Λίντα είχε σχεδιαστεί έτσι ώστε να αποτελεί το στερεότυπο της φεμινίστριας. Ο Ντάνι και ο Άμος ρωτούσαν: Σε ποιον βαθμό μοιάζει η Λίντα με τυπικό μέλος καθεμιάς από τις εξής κατηγορίες;

- 1. Η Λίντα είναι δασκάλα σε δημοτικό σχολείο.*
- 2. Η Λίντα δουλεύει σε βιβλιοπωλείο και κάνει μαθήματα γιόγκα.*
- 3. Η Λίντα δραστηριοποιείται στο φεμινιστικό κίνημα.*
- 4. Η Λίντα είναι ψυχίατρος-κοινωνική λειτουργός.*
- 5. Η Λίντα είναι μέλος της Ένωσης Γυναικών Ψηφοφόρων.*
- 6. Η Λίντα είναι ταμίας σε τράπεζα.*
- 7. Η Λίντα είναι ασφαλιστική σύμβουλος.*
- 8. Η Λίντα είναι ταμίας σε τράπεζα και δραστηριοποιείται στο φεμινιστικό κίνημα.*

Η βαριά μάζα των Αναποφάσιστων, άνθρωποι πολύ εύκολα χειραγωγήσιμοι, εύπιστοι, ευεπίφοροι στην κολακεία, μαστορες στην κατάποση δολωμάτων, κακοί καγαθοί, δεν ξεχωρίζουν μορφολογικά από τους υπολοίπους —φευ—, αλλά μπορείς να τους αναγνωρίσεις έτσι και τους δεις να κάνουν κάτι, οτιδήποτε, στον δημόσιο βίο τους. Ας πούμε, είναι εκείνοι που συχνά κάνουν λάικ στον εαυτό τους ή που συνιστούν το κοινό διαφόρων αετονύχηδων με εκπομπές σε κανάλια της συμφοράς ή με Σελίδες στο Facebook όπου συγκεντρώνουν και πουλάνε τηνπραμάτεια τους σε ανθρώπους που εντυπωσιάζονται εύκολα από καταφανώς ηλίθια πράγματα — και διόλου εντυπωσιακά.

Όπως από σκιτζήδες που πετάνε αρλούμπες για την Αρχαία Ελλάδα και το πόσο ξεχωριστή ήταν (που αν άκουγε την επιχειρηματολογία τους κάνας αρχαίος θα τους κυνηγούσε για να τους βάλει να φάνε τα σανδάλια του), για τους μοχθηρούς Εβραίους που θέλουν το κακό μας, για τους μαγνήτες που θεραπεύουν ένα σωρό αρρώστιες, για τα ελληνικά που είναι η γλώσσα... των υπολογιστών, και κάτι τέτοιες

πομφολυγικές μπουρδες, που όμως —κοίτα να δεις— πιάνουν. Πετάνε και μία σειρά από σπουδαίες και σημαντικές αλήθειες αυτοί («Η γραμμή που περνάει από την Αθήνα και τη Σπάρτη είναι ευθεία — τι έχετε να πείτε γι' αυτό;!»), και οι χαζοί και επιμελώς ακαλλιέργητοι άνθρωποι μένουν να χάσκουν.

Ο Ντάνι διένειμε τη βινιέτα της Λίντας σε φοιτητές του Πανεπιστημίου της Βρετανικής Κολούμπια. Στο πρώτο πείραμα, δόθηκαν σε δύο διαφορετικές ομάδες φοιτητών τέσσερις από τις οκτώ περιγραφές και τους ζητήθηκε να εκτιμήσουν τις πιθανότητες να είναι αληθείς. Μία από τις ομάδες είχε στον κατάλογό της το «Η Λίντα είναι ταμίας σε τράπεζα», ενώ στην άλλη έπεσε το «Η Λίντα είναι ταμίας σε τράπεζα και δραστηριοποιείται στο φεμινιστικό κίνημα». Επρόκειτο για τις μόνες δύο περιγραφές που είχαν κάποια ουσία, αν και φυσικά οι φοιτητές δεν το γνώριζαν αυτό. Η ομάδα στην οποία δόθηκε η περιγραφή «Η Λίντα είναι ταμίας σε τράπεζα και δραστηριοποιείται στο φεμινιστικό κίνημα» έκρινε πως ήταν πιο πιθανή απ' ό,τι η ομάδα στην οποία έπεσε η περιγραφή «Η Λίντα είναι ταμίας σε τράπεζα». Αυτό το αποτέλεσμα ήταν ό,τι χρειαζόνταν ο Ντάνι και ο Άμος για να διατυπώσουν το σημαντικότερο επιχείρημά τους: Οι εμπειρικοί κανόνες που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι για να αξιολογούν τις πιθανότητες οδηγούν σε εσφαλμένες κρίσεις. Η περιγραφή «Η Λίντα είναι ταμίας σε τράπεζα και δραστηριοποιείται στο φεμινιστικό κίνημα» δεν θα μπορούσε με τίποτα να είναι πιο πιθανή από την περιγραφή «Η Λίντα είναι ταμίας σε τράπεζα». Η περιγραφή «Η Λίντα είναι ταμίας σε τράπεζα και δραστηριοποιείται στο φεμινιστικό κίνημα» αποτελούσε απλώς μια ειδική περίπτωση του «Η Λίντα είναι ταμίας σε τράπεζα». Η περιγραφή «Η Λίντα είναι ταμίας σε τράπεζα» εμπειρείχε την περιγραφή «Η Λίντα είναι ταμίας σε τράπεζα και δραστηριοποιείται στο φεμινιστικό κίνημα», όπως και την περιγραφή «Η Λίντα είναι ταμίας σε τράπεζα και γουστάρει να διασχίζει γυμνή τα δάση της Σερβίας», καθώς και κάθε άλλη περιγραφή της Λίντας που δουλεύει στο ταμείο τράπεζας. Η μία περιγραφή περιεχόταν εξ ολοκλήρου στην άλλη.

Αλλά όχι μόνο οι χαζοί και οι αμόρφωτοι. Αυτό θα ήταν το καλό σενάριο. Όχι μόνο αυτοί. Το κόλπο πιάνει και σε άλλους. Εδώ που τα λέμε, πιάνει σε όλους. Μπορεί να πιάσει στον καθένα μας.

Και δεν μιλάμε πια για τις Σελίδες αυτών που πουλάνε κομματάκια του Σταυρού, κόκαλα αγίων και άλλα εθνικιστικά παραμύθια, αλλά στις ίδιες τις προεκλογικές εξαγγελίες των λαϊκιστικών κομμάτων: ουσιαστικά, στην ίδια τη διατύπωση του πολιτικού τους mainstream λόγου όταν απευθύνεται στους πολίτες, ένα συμπλήρωμα δηλαδή λιβέλου κατά των Άλλων και αόριστων υποσχέσεων, πασπαλισμένων όμως με πολύ συγκεκριμένα και μετρήσιμα αποτελέσματα. Κάπως έτσι την πάτησαν πολλοί και το '15, και μάλιστα ούτε μία, ούτε δύο, αλλά τρεις φορές: ένα ρεκόρ που δύσκολα θα σπάσει στο μέλλον.

Οι άνθρωποι αδυνατούσαν να διακρίνουν τη λογική όταν αυτή ήταν ενσωματωμένη σε μιαν αφήγηση. Περιγράψτε έναν πολύ άρρωστο γηραιό άνδρα και ρωτήστε: Τι είναι πιο πιθανό, να πεθάνει μες στη βδομάδα ή να πεθάνει μες στον χρόνο; Τις περισσότερες φορές θα σας απαντήσουν: «Θα πεθάνει μες στη βδομάδα». Το μυαλό τους αγκιστρώνεται στην αφήγηση του επικείμενου θανάτου και η αφήγηση συγκαλύπτει τη λογική της κατάστασης. Ο Άμος δημιούργησε ένα υπέροχο παράδειγμα. Ρωτούσε: Τι είναι πιο πιθανό να συμβεί την επόμενη χρονιά, να πεθάνουν χίλιοι Αμερικανοί σε πλημμύρα ή να χτυπήσει σεισμός την Καλιφόρνια

προκαλώντας μια τεράστια πλημμύρα που θα πνίξει χίλιους Αμερικανούς; Οι απαντήσεις επικεντρώνονταν στον σεισμό.

Οι Daniel Kahneman και Amos Tversky, διαβάζω εδώ στο καφέ ξεφυλλίζοντας το βιβλίο μου, ανέτρεψαν με τις μελέτες τους όλες τις υποθέσεις των επιστημόνων σχετικά με τη διαδικασία λήψης αποφάσεων (αποφάσεων σχετικών με την οικονομία, με την ανάλυση των Μεγάλων Δεδομένων, με την πολιτική, με την ψήφο τη δική μου και τη δική σου — και με τα πάντα), και βέβαια βραβεύτηκαν με το Νόμπελ Οικονομικών για αυτό. Δύο ψυχολόγοι Νόμπελ Οικονομικών; Και όμως ναι.

[Στο άρθρο τους εξηγούσαν] ***πώς και γιατί οι άνθρωποι παραβίαζαν τον «ενδεχομένως απλούστερο και στοιχειωδέστερο ποσοτικό νόμο των πιθανοτήτων».*** ***Εξηγούσαν ότι οι άνθρωποι επέλεξαν την πιο λεπτομερή περιγραφή, παρόλο που ήταν λιγότερο πιθανή, επειδή ήταν πιο «αντιπροσωπευτική».*** ***Επισήμαιναν τομείς του πραγματικού κόσμου όπου αυτή η ιδιοτροπία του μυαλού θα μπορούσε να έχει σοβαρές επιπτώσεις. Κάθε πρόβλεψη, λόγου χάρη, μπορούσε να παρουσιάζεται ως πιο πιστευτή αν ήταν γεμάτη με συνεπείς εσωτερικά λεπτομέρειες, ακόμα κι αν αυτό την καθιστούσε λιγότερο πιθανή. Και κάθε δικηγόρος θα μπορούσε μεμιάς να κάνει ένα επιχείρημα να ακούγεται πιο πειστικό προσθέτοντας «αντιπροσωπευτικές» λεπτομέρειες στην περιγραφή ανθρώπων και γεγονότων, ακόμα και αν έτσι περιόριζε την πιθανότητα να είναι αληθές.***

Το διάβασμα, παρά τα αντίθετα που λένε πολλοί, δεν είναι παρήγορο πράγμα. Δεν δίνει καμία λάμπα για να δεις καλύτερα στο σκοτάδι. Ίσα-ίσα που, συχνά, πυκνώνει τις σκιές γύρω σου. Κάνει πιο αδρά τα περιγράμματα όλων των πραγμάτων που συνιστούν αυτό που λέμε «τραγικότητα της ανθρώπινης ύπαρξης», και συχνά το παραγόμενο αποτέλεσμα σε τρομάζει. Ειδικά όταν καταλαβαίνεις πως από κάποια πράγματα είναι τόσο μα τόσο δύσκολο να ξεφύγεις: σαν το καβούρι που πάει να φύγει από τον κουβά, τα άλλα (οι Αναποφάσιστοι, οι ηλίθιοι, οι εντυπωσιασμένοι, οι παραπλανημένοι) θα κάνουν ό,τι μπορούν για να σε τραβήξουν με τις δαγκάνες τους πίσω. Στον κουβά.

Αλλά είναι το μόνο πραγματικά μεγαλειώδες πράγμα που μπορείς να κάνεις μόνος σου αναμετρώμενος με όλο τον συσσωρευμένο ανθρώπινο πολιτισμό, ναι; Κι ας σε γεμίζει περισσότερα ερωτηματικά από όσα σου λύνει. Και κάνει, μά τον Θεό, ακόμη και τη γεύση του καφέ πολύ καλύτερη.

Το μυαλό είναι περισσότερο μηχανισμός αντιμετώπισης καταστάσεων, παρά τέλεια σχεδιασμένο εργαλείο. «Φαίνεται πως το μυαλό είναι προγραμματισμένο έτσι ώστε να παρέχει όσο το δυνατόν περισσότερη βεβαιότητα» ***είπε κάποτε ο Άμος σε ομιλία του σε στελέχη της Γουόλ Στριτ. «Προφανώς είναι σχεδιασμένο έτσι ώστε να παρουσιάζει το καλύτερο δυνατό επιχείρημα για μια δεδομένη ερμηνεία παρά να αναπαριστά όλη την αβεβαιότητα μιας δεδομένης κατάστασης».*** ***Όταν το μυαλό είχε να κάνει με καταστάσεις αβεβαιότητας, θύμιζε ελβετικό σουγιά. Αποτελούσε επαρκές εργαλείο για τις περισσότερες δουλειές για τις οποίες ήταν απαραίτητο, αλλά δεν ήταν ακριβώς κατάλληλο για τα πάντα — και σίγουρα δεν ήταν πλήρως «εξελιγμένο».***

ΥΓ. Στο σημερινό σημείωμα αντλήσαμε αποσπάσματα από το καταπληκτικό βιβλίο του Michael Lewis, «Η μεγάλη ανατροπή. Kahneman & Tversky: Μια φίλια που

άλλαξε τον τρόπο με τον οποίο σκεφτόμαστε» (μετάφραση Νίκος Ρούσος, Εκδόσεις Παπαδόπουλος). Τον γνωρίσαμε από το φιλμ, «Το μεγάλο σορτάρισμα», που βασίζεται στο ομώνυμο βιβλίο του (κυκλοφορεί από τις ίδιες εκδόσεις). Αναζητήστε τα και τα δύο.

<https://www.liberal.gr/arthro/207590/apopsi/arthra/titlos.html>